

L'escurçó és una 'serp verinosa, de mida mitjana, amb el cap triangular, el musell més o menys aixecat i amb una franja fosca en ziga-zaga al llarg del llong'; "té la cua curta" 6. El mot, documentat des del s. XIV, prové del llat. vg. *EXCURTIONE (var. del llat. tardà CURTIO, -ONIS), der. del llat. vg. *EXCURTUS (cf. rom. *scurt*), var. del cl. CURTUS, aplicat a l'escurçó per la seva escassa llargada en comparació amb la de les altres serps (*DECat*); alguns inf. al·ludeixen al seu caràcter verinos (14, 152): "té set picades al dia, una és mortal" 20; "pic de noia, pic d'escurçó, no hi ha temps d'extremunció" 44; "picada d'escurçó, no hi ha temps de combregar ni l'extremunció" 61; "picada d'escurçó, porta l'extremunció" 96; *vipera* 14; *vibia* 152; *sacre* 181, *sacra* 182; *vibora* 183 ("pica molt fort" 30); *vibola* 30, "pica molt fort"; *vírbula* 46; *viura* 184; var.: *escurçú* 3, 4, 6, 8, 9, 11, amb el tancament de [o]/[u], propi del ross. (com *cançó* > *canç*[u]); *escurçon* 94, forma antiga i aragonesitzant; *escur*[θ]ó 108, 132, 134, 138, 139 (*escur*[θ]on 100), amb pas de -TJ- > [θ]; *escurçot* 8, 13, que, tot i trobar-se en ross., on el suf. -ot sol ser dim., en aquest cas deu ser augmentatiu pejoratiu; *alcurçó* 152, 183, 185, amb substitució del segment *es-* pel prefix arabitant *al-* (cf. *alserp*, mapa 1056), i *alcurçó del morro girat* 152, amb al·lusió precisa al sema "de musell més o menys aixecat". En algunes poblacions l'escurçó es distingeix d'altres rèptils: "no és pas igual que la *vipera*" 6; *vipra* 16 i *luia* 56 "semblant a l'escurçó"; "sacre. Molt semblant a l'escurçó" 178; "vibora. És diferent de l'escurçó" 94, 137; "escurçó. Petita colobra feta d'anells i es trenca" 8, es deu referir a la *serp de vidre* o *noia* 44 (*Anguis fragilis*), reducció de *noia de serp*, potser amb el valor de 'petita de la serp' (*noia* < *ninoia*) o bé procedent d'una base *ANADOLIA > *anull* (*DECat*); Coromines confirma amb la seva experiència aquella confusió o distinció d'espècies: *àspic*, *sacre* i *escurçó* no són el mateix (Vallada [Xàtiva]); el *casquí* 'espí' es distingeix de l'*escorpió* 'escurçó' (Vall d'Ebo [Pego]) (*DECat*).

Un altre mot sinònim és *vibra* (s. XIII), amb tractament semipopular del llat. *VĪPERA*, i que va fer escassa competència al nom més estès, *escurçó*; coneix diverses var.: *vipra* 10, 16, 185, contagiats per *vipera*; *vírbia* 148, var. de *víbria* (*Busa-Nebrija*), amb dilació de bategant; *víbia* 146, per equivalència de líquides [r]

= [l]; *vibia* 149, 152, amb eliminació de la bategant, i *brévia* 65, per metàtesi i alternança [i]/[e] semblant a la de *sípia/sépia*, amb el segment final assimilat a mots com *salamàndria* (veg. mapa 956). En canvi, *vipera*, del ross., és un manlleu a l'oc. *vipera* (cf. també fr. *vipère*) (amb el compost *vipera aspic* 13; veg. més avall), i no sembla un descendent de l'ant. *vípara*, forma culta usada per Canals; i, d'altra banda, *vibora* (ja O. Pou, 1575) ha estat presa del cast. (cf. *ALeCMan*, mapa 7), amb les var. *vibola* 30, *vírbola* 46, *vibera* 32, *lí[v]ora* 187, amb dissimilació de palatals, i [v]iura 184, amb una evolució popularitzant, com la de PARAB(O)LA > *paraula*.

Colobre 89, 90, 99, *colobro* (s. XIV) 107 deriven de *CŔLŔBRA* o, potser, del llat. vg. *COLOBER*, mentre que el local *culebra* 187 (der. *culebron* 94) és un manlleu al cast., amb una certa tradició ("vibora, *culebra*", J. Roig, s. XV).

Sacre (s. XIX) és d'origen incert, potser de l'àr. *ŠAQR* 'falcó', que l'hauria pres del llat. *SACER* 'sagrat' que s'aplicava com a epítet a l'astor i al falcó, aquest considerat com a ocell sagrat i alhora execrable (*DECat*); var. *sacra* 182, f. per atracció de *vibora*.

Entre les respostes més escadusseres cal citar *serp* 1, 10, 51 (< *SĔRPE*[M]) i *serpent* 48 (< *SĔRPENTEM*) (cf. mapa 1056); *aspic* 5, pres del fr. *aspic* 'varietat d'escurçó' (cf. oc. *aspit*), del llat. *ASPIS* (← gr.), i *àspid* 185, pres del cast.; *luia* "semblant a l'escurçó" 56, no enregistrat a cap font, que, en el terreny d'agosarades hipòtesis, podria ser una haplologia de (*a*)*leluia* (**l*[ə] *luia* > *luia*) en el sentit de "persona o animal d'extremada flacura" (Escriu/Llombart, 1887).

Des d'una perspectiva areal, el tipus *escurçó* coneix una extensa isoglossa (tret de zones com les Balears on l'espècie és inexistent), inclosa una part del val. on, a més de tenir doc. ant. (Tirant), sovint lexicogràfica (però equivalent a 'escorpió', Resa, 1555 [1929]; Ros, 1739; Sanelo, 1802; Escriu, 1851; Martí Gadea, 1909), conviu, a la part meridional, amb *sacre* i *vibora*, aquesta ben compacta en el val. central i franja ponentina del Principat. El genuí *vibra* ha deixat testimonis en punts marginals.

Són mots normatius *escurçó*, des del *DG*₂, 1954 (correcció de *escorçó* del *DOrt*, 1917 i *DG*₁, 1932); *vibra* i *sacre*, des del *DG*₁, 1932; *colobra* "qualsevol serp no verinosa", des del *DG*₁, 1932.